

Alies Pegtel

Zij
in de geschiedenis

WAT MANNEN
NOOIT VERTELDEN

WalburgPers

ZIJ IN DE GESCHIEDENIS

ALIES PEGTEL

Zij

in de geschiedenis

WAT MANNEN
NOOIT VERTELLEN

WalburgPers

WALBURGPERS

Deze uitgave kwam tot stand mede dankzij steun van Atria en een subsidie van M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting

Tekstredactie

Marchien den Hertog

Foto auteur

Sander Heezen

Omslagontwerp

Bureau van den Tooren

Ontwerp binnenwerk

Zeno Carpentier Altling

© 2019 Alies Pegtel, p/a Uitgeversmaatschappij Walburg Pers, Zutphen

© 2019 Walburg Pers, Zutphen

www.walburgpers.nl

2e druk, 2020

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Zoveel mogelijk is getracht de eventuele rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Rechthebbenden die in dit verband niet zijn benaderd wordt verzocht zich met de uitgever in verbinding te stellen.

ISBN 9789462494527

NUR 680

Inhoud

Vooraf 7

Machobolwerk 9

opmars van de vrouwelijke archeologen

Zwijgplicht 15

de drang om vrouwen de mond te snoeren

Bescheiden en gehoorzaam 21

het publieke toneel is levensgevaarlijk

Hij de straat, zij het huis? 31

middeleeuwse 'wijven' door het glazen plafond

Slutshaming 39

de dubbele moraal voor Eva's dochters en 'hij'

Vrouwen en dominantie 47

spierballen doen er niet toe

Kunstenaarsmythe 55

hij de egoïst, zij de waanzinnige

#MeToo 65

'Wie zal jou geloven'

Ten strijde 75

tussen korset en camouflage

Onderwijs 81

hij het hoofd, zij het hart

Eerste Golf 91

de strijd om het vrouwenkiesrecht

One of the guys 99

vrouwelijke journalisten aan het front

Moederschapsideaal 105

'Ik ben niet zo'n huisvrouw'

Vrouwenkunst in de museumkelder 115

ontbloot van de mannelijke blik

Bespot, gekleineerd en beschimpt 125

zij schrijft over wissewasjes, hij schrijft literatuur

Deeltijdidylle 135

kind én carrière

Leeslijst 142

Vooraf

Als westerse vrouw prijs ik mezelf gelukkig dat ik in deze tijd leef. Vrouwen hebben stemrecht, volgen onderwijs, mogen werken, hebben een keuze om te trouwen, hoeven geen kinderen te krijgen of het huishouden te doen voor hun echtgenoot aan wie zij juridisch onderworpen zijn. De emancipatie van de afgelopen eeuw is een geweldig succes.

Toch is dit een feministisch boek. Ik heb het geschreven met de bedoeling eraan bij te dragen dat vrouwen hun plaats in de geschiedenis hervinden. Ikzelf studeerde geschiedenis in Amsterdam eind jaren tachtig. Er waren schat ik evenveel meisjes studenten als jongens, maar het viel me niet op dat vrijwel alle hoogleraren man waren en dat mannen onze studieboeken hadden geschreven. Ik ben pas laat feministisch ontwaakt. Want vrouwen schreven geen geschiedenis en maakten – in de ogen van mannelijke schrijvers – geen geschiedenis. Geschiedenis was heel lang geen plek voor vrouwen. Mannen bepaalden hoe vrouwen moesten leven en wat er van dit leven bewaard bleef. Dat was niet veel. En wat er was, werd niet erg serieus genomen en werd niet beschreven.

Vanaf de Oudheid domineerde een vrouwelijk ideaalbeeld dat tot ver in de twintigste eeuw in grote lijnen overeind is gebleven. De ideale vrouw baarde kinderen, was bescheiden, zorgzaam, inhuizig en

kuis. Vrouwen die zich in het openbaar wel uitspraken, invloed uitoefenden of tegendraadse opvattingen hadden, figureerden in geschriften, sagen en op schilderijen vaak als afschrikwekkende antihelden.

Dit heeft tot op de dag van vandaag effect op hoe wij over vrouwen denken en wat wij van ze verwachten. Van de Romeinse matrona tot de hedendaagse Hollandse bakfietsmoeder, loopt een ragfijne draad die zichtbaar wordt als we de historie vanuit vrouwelijk perspectief bekijken.

Tot vijftig jaar geleden waren mannen historici. Ze bekeken het verleden met een mannelijke blik en projecteerden geregeld seksevooroordelen op het verleden. De komst van vrouwelijke historici heeft de geschiedschrijving op z'n kop gezet. Vrouwen onderzoeken het verleden met andere vragen en nieuwe onderzoekstechnieken. Zo diepen ze haar stem op uit archeologische resten en de archieven. Dit boek is een rondleiding door het verleden, het legt de mechanismen bloot waarmee aan vrouwen altijd een bijrol in de geschiedenis werd toegeschreven, terwijl dat geregeld ten onrechte was. Het klassieke geschiedverhaal is hiermee niet zomaar vervangen, maar het is hoog tijd dat vrouwen zich het verleden toe-eigenen.

Machobolwerk

OPMARS VAN DE VROUWELIJKE ARCHEOLOGEN

U kent ze vast wel, de klassieke wandplaten die weergeven hoe het leven in het stenen tijdperk eruit moet hebben uitgezien. In sommige scholen hangen ze nog in de bibliotheek en schoolboeken stonden er vol mee: rennende mannen met wapperende haren in dierenhuiden vallen met speren een mammoet aan, terwijl vrouwen en kinderen zich angstig schuilhouden bij een vuurtje achter een rotswand.

Maar dit beeld klopt niet. Realistischer is een tafereel van een vrouw die een baby overhandigt aan een man, omdat zij gaat stropen.

Het verhaal dat de man in de oertijd jaagde en de vrouw kinderen verzorgde, moeten we zo snel mogelijk vergeten. Modern onderzoek maakt duidelijk dat deze klassieke verdeling tussen de geslachten meer zegt over de opvattingen van negentiende-eeuwse mannelijke archeologen, dan over hoe het er werkelijk aan toeging in de oertijd. De eerste archeologen hebben ons beeld van de prehistorie ernstig vertekend, omdat ze hun eigen denkbeelden over man en vrouw op het verleden projecteerden.

De mensheid was oorspronkelijk helemaal niet georganiseerd in een patriarchaat met een strikte taakverdeling tussen man en vrouw. Om te overleven in een harde wereld moesten de seksen juist samenwerken. Pas met de introductie van de land-

bouw, toen de samenleving complexer werd, brokkelde de gelijkwaardigheid van man en vrouw af.

In de negentiende eeuw, toen de archeologie als wetenschap ontstond, werd gedacht in rolpatronen. De man nam doorgaans het initiatief. Voor het gemak gingen archeologen ervan uit dat dit ook zo was gegaan in de prehistorie. De oervrouw zou passief wat hebben rondgehangen totdat de actieve man als geboren jager voorbijkwam en haar schaakte.

Fout.

Twee miljoen jaar geleden verlieten juist de vrouwelijke mensachtigen hun geboortegrond om een partner te vinden, terwijl mannen thuisbleven in de groep om het domein te beschermen. Onderzoekers ontdekten in 2011 dat fossiele tanden van manapen bij een Zuid-Afrikaanse grot sporen droegen van planten die daar ter plekke groeiden, terwijl vrouwelijke tanden resten vertoonden van gewassen tien kilometer verderop. Volgens paleoantropoloog Sandi Copeland (1971), die het onderzoek leidde, was het voor vrouwen evolutionair voordelig om op zoek naar een partner de wijde wereld in te trekken, omdat ze anders waren aangewezen op incestueuze relaties met groepsleden en geen gezonde nakomelingen zouden baren.

Dit is maar een van de hedendaagse, moderne onderzoeken die korte metten maakt met de klassieke interpretatie van het menselijk leven in de oertijd. Dat dit geschiedbeeld op z'n kop is gezet, is te

danken aan de opmars van vrouwelijke archeologen – tegenwoordig is de meerderheid van de archeologiestudenten vrouw – en nieuwe geavanceerde technologieën waarmee archeologische vondsten nauwkeuriger kunnen worden onderzocht.

Vrouwen deden er relatief lang over om door te dringen tot de prehistorische archeologie, een extreem behoudend machobolwerk. Een van de voorlopers was de Britse Mary Leakey (1913-1996), die in 1978 in vulkanische as in Tanzania de oudste bekende voetsporen ontdekte van recht op lopende mensachtigen van 3,6 miljoen jaar geleden. Ze was getrouwd met de in haar tijd beroemde paleoantropoloog Louis Leakey, een overtuigd volger van Charles Darwin die meende dat de mens zijn oorsprong heeft in Afrika.

Mary assisteerde haar echtgenoot door illustraties te maken van zijn vondsten. Ze kregen drie kinderen die opgroeiden bij de archeologische sites in Afrika waar zij beiden opgravingen verrichtten. De belangrijkste menselijke fossielen die Mary vond, waaronder een 1,75 miljoen jaar oude schedel, werden op naam van Louis gezet. Maar na zijn overlijden in 1972 – ze woonden toen al jaren niet meer samen vanwege zijn talloze buitenechtelijke affaires – werd wel duidelijk dat Mary als archeoloog haar echtgenoot oversteeg.

Gezamenlijke vrouwelijke inspanning was nodig om de mannelijke interpretatie van de oertijd te doorbreken. In 1984 publiceerde een aantal Ame-

rikaanse archeologes het artikel 'Archeology and gender', waarin ze de aandacht vestigden op de onzichtbaarheid van de vrouw in het prehistorische verleden. Sindsdien is er veel veranderd.

Hoe het precies zat met de rolverdeling tussen man en vrouw in de oertijd is lastig te reconstrueren vanwege het fragmentarische bronnenmateriaal. Vaststaat wel dat de taakverdeling tussen man en vrouw veel gelijkwaardiger was dan archeologen altijd dachten. Vrouwen waren geen afwachtende kinderverzorgsters, maar speelden een actieve rol in egalitaire nomadische groepjes van dertig tot veertig man. Ze verzamelden noten en ander plantaardig voedsel en maakten kleding. Maar ze jaagden ook, op kleine dieren, en vingden vis. Na de opkomst van de landbouw verrichtten vrouwen ook zware arbeid op het land. Onderzoekers vergeleken in 2017 arm-botten van neolithische vrouwen van pakweg 7000 jaar geleden met die van moderne toproeisters, en ontdekten uit de opbouw van de beenderen dat de oervrouwen sterker waren geweest.

Terwijl de betekenis van de vrouw in de prehistorische bestaansgemeenschap is opgewaardeerd, brokkelt het heroïsche beeld van de heldhaftige oerman stukje bij beetje af. Moderne archeologen betwijfelen inmiddels of er ooit systematisch is gejaagd op de reusachtige mammoet. Waarschijnlijker is dat alleen oude en zieke mammoeten uit hun lijden werden verlost. De jacht op hazen en vogels door het